

Elena GROSU

PLEONASMELE: PERSUADARE ȘI EROARE

Din multitudinea de erori de exprimare, o categorie aparte o constituie **pleonasmul**. Esența lor constă în repetarea sau alăturarea superfluă a cuvintelor cu același sens sau cu sensuri foarte apropiate. Prin urmare, pleonasmul țin de nivelul sintagmatic al limbii, și nu de cel paradigmatic, aflându-se în cea mai strânsă legătură cu nivelul semantic. Un tip de pleonasm este și **tautologia**, care constă în repetarea exactă, literală sau foarte apropiată a cuvintelor omorizice (cu aceeași rădăcină). În timpul dialogurilor în direct organizate de televiziune sau radiodifuziune pot fi auzite numeroase tautologii, cum ar fi:

- vreau să **întreb o întrebare**
- se poate să **propun o propunere**
- **începînd** cu luna martie a **început** aratul
- **regulamente ce reglementează** (comerțul)
- a **îmbunătăți spre mai bine** situația
- **perioada** aceasta **este o perioadă** de tranziție
- în prezent se caută **soluții** legale **de soluționare** a problemei
- a **candidat** în calitate de **candidat** etc.

O astfel de exprimare trebuie evitată și în comunicarea orală, deși ea ar putea fi oarecum îndreptățită prin calificarea ei la categoria *lapsus linguae*.

În limba română există, de fapt, o serie de expresii pleonastice/tautologice, dar care nu pot fi considerate greșeli de exprimare. Iată de ce le vom numi în continuare pleonasm

formale sau tolerabile. Prin frecvența lor masivă în folclorul românesc, ele poartă girul inteligenței poporului și al expresivității limbajului popular. Dintre acestea fac parte și următoarele îmbinări:

- a vedea cu ochii (proprii)
- a auzi cu urechile (proprii)
- a tăcea (a vorbi) din gură
- a îngheța de frig
- a (se) urca (în) sus
- a (se) coborî (în) jos
- a cădea (în) jos
- a șopti încet
- lihnit de foame
- întuneric beznă
- babă bătrînă etc.

Aici ar putea fi incluse și numeroase unități frazeologice.

De exemplu:

- a huzuri de bine
- în fel și chip
- odată și odată
- din cînd în cînd
- a plînge cu lacrimi
- din bob în bob etc.

Multe expresii pleonastice/tautologice atestăm în îmbinările-sentințe, acestea fiind comprimate la maxim sub aspect lexical. Orice vorbitor al limbii le poate înțelege, le poate explica semnificația. Și aici intervine dorința omului de a fi cît mai convingător, de a spune cît mai multe în cît mai puține cuvinte. De exemplu:

- **viața-i viață**, ce să-i faci
- **tineretea-i tinerețe**, dar repede trece
- **dragostea-i dragoste**, n-ai încotro
- **legea-i lege**, trebuie s-o respecti
- **frumosul e frumos și gata**
- **băiatul băiat** rămîne etc.

Acest fel de exprimare denotă, în primul rînd, tendința vorbitorilor spre **persuadare**, spre a fi mai bine înțeles de către conlocutori, iar în al doilea rînd – de a accentua un gînd.

În contextul persuasiunii, dar și al expresivității limbii, se înscriu proverbele și zicătorile. Aici vom cita doar cîteva proverbe și zicători, în

componenta cărora sînt pleonasme. De exemplu:

- paza bună trece **primejdia rea**
- geaba **din gură vorbești**, dacă nu le potrivești
- mai bine varză acră cu învoială decît **zahăr dulce** cu cîrteală
- **baba bătrînă** nu se teme de pîine moale
- a se face **foc și pară**
- cu **chiu cu vai**
- a lua (cuiva) **vorba din gură**
- mai **întîi și întîi**
- a avea **sînge în vine**
- în **zorii zilei** etc.

Pleonasme și tautologii deosebit de expresive atestăm în textele biblice. Aici putem vorbi de același mecanism de creare a lor: **persuadarea**. Cităm:

La sărbătorile voastre să trîmbițați din trîmbițe. (Numerii 10/10)
...tot poporul să strige cu glas tare deodată. (Iosua 6/5)

Domnul Dumnezeu nostru este Dumnezeu în cer sus și pe pămînt jos. (Iosua 2/11)

S-au ridicat împărații pămîntului și căpeteniile s-au adunat împreună [...] (Psalmii 2/2)

Cîntați Domnului cîntare nouă, că lucruri minunate a făcut Domnul. (Psalmii 97/1)

Lăuda-Te-voi, Doamne, cu toată inima mea, că ai auzit cuvintele gurii mele și înaintea îngerilor Îți voi cînta. (Psalmii 137/1)

Martorul mincinos care spune minciuni... (Pilde 6/19)

Deosebit de expresivă stilistic poate fi tautologia în poezie:

*Ah, mă muțesc și mă fac mut
 pădurile acestea
 în care cîntă un iad de păsări.*
 (Nichita Stănescu)

Exemplul de mai sus denotă, întîi de toate, bogăția, expresivitatea și plasticitatea cuvîntului apropiat în mod potrivit de alt cuvînt. În acest sens, ținem să reproducem o afirmație a lui N. Steinhardt din **Jurnalul fericii**: „Cuvintele, în vorbirea de

toate zilele, se rutinează, se banalizează, se automatizează. Ce face poetul? Singularizează cuvîntul spre a-i da forța de a produce o senzație, reînnoiește percepția, blazată, și reîmprospătează facultatea cuvîntului de a trezi din amorțeală”. Prezența pleonasmului, a tautologiei poate fi justificată numai prin motive stilistice sau prozodice. În alte situații lingvistice ele trebuie evitate, deoarece vor ruina structura logică a mesajului.

Prin urmare, pleonasmul și varianta sa tautologia sînt acceptate doar cu valență stilistică. Mai mult decît atît, dacă vom încerca să excludem sau să înlocuim expresiile pleonastice din poezie, afectivitatea ei își va pierde vigoarea, va aluneca vertiginos spre banalitate sau, cum spunea Paul Zarifopol, spre „o adormitoare seninătate... ornamente goale... platitudine estetică”, situație pe care nu și-o dorește nici un poet.

Unele (doar unele!) pleonasme – greșeli de exprimare astăzi – mîine își pot ocupa locul în seria pleonasmelor formale sau tolerabile. Această realitate este determinată de uzul, de incidența lor maximă atît în comunicarea orală, cît și în cea scrisă. Astfel, pare (doar pare!) deja a fi o nedreptate condamnarea expresiilor – în esența lor pleonastice – de tipul:

- **amploare mare**
- **exterminare în masă**
- **fiecare în parte**
- **deplină unanimitate**
- **notorietate publică**
- **perioadă de timp**
- **a gesticula cu mîinile**
- **a aplica în practică**
- **performanță deosebită (excepțională)** etc.

Vom insista în cele ce urmează asupra pleonasmelor care constituie **erori de exprimare**, fără culoare stilistică și fără nici un suport logic justificativ.

Pleonasmele din vorbirea de toate zilele sînt mai puțin „pericu-

loase” decât cele atestate în presă, emisiuni radiofonice sau televizate. „Pericolul” rezidă în faptul că ele pot fi luate de către „consumator” (cititor, auditor, spectator) drept model de exprimare. Limba presei trebuie să fie nu numai expresivă, ci și corectă.

Astăzi, ce-i drept, putem constata cu satisfacție că ținuta lingvistică a celor mai citite ziare și reviste din Republica Moldova oferă veritabile modele de limbă literară standard.

Cele mai „periculoase” erori de exprimare – iar aici examinăm pleonasmul – sînt cele prezente în cărțile destinate elevilor și studenților, deoarece aceștia vor însuși expresiile incorecte și nu se știe cînd le vor putea evita (poate niciodată!).

Iată, în acest sens, cîteva exemple de expresii pleonastice (tautologii) excerptate din cartea **Istoria Românilor**, Editura Cartdidact, 1997 (credem că este mai mult decât clară redundanța semantică a îmbinărilor evidențiate prin caractere aldine):

„Omul **a domesticit** aproape toate **animalele domestice...**” (pag. 9); „...**să extermină total** populația românească...” (pag. 57); „...O pătură socială... **mai inferioară...**” (pag. 66).

În același context se înscriu și exemplele care urmează, atestate de această dată în manualul **Economia aplicată**, apărut în 2002 la Editura Ruxanda:

„Banii pe care îi știți cel mai bine – **monedele metalice** și **bancnotele de hîrtie** – și pe care îi folosiți zi de zi, formează numerarul” (pag. 117); „[...] antreprenorii prosperi, de cele mai multe ori, **urmează** una sau mai multe dintre **următoarele căi**” (pag. 53).

În manualul **Geografie** pentru clasa a VI-a, apărut la Editura Arc în 2001, găsim: „Numim zonă naturală un spațiu geografic terestru, bine delimitat cu **trăsături caracteristice proprii [...]**” (p. 38); „Clima României are unele **particularități proprii**” (p.75), „Moscovia, una dintre **marile metropole** ale lumii” (pag. 87).

În alt manual, **Istoria universa-**

lă, Editura Civitas, 2001, la pag. 67, citim: „**premisele ce au condiționat războiul**”.

Și un exemplu ceva mai recent, atestat în culegerea de teste pentru bacalaureat la geografie (Editura Liceum, 2003, pag. 13): „Explică succint, în 3-4 propoziții, de ce în **regiunile premontane ale munților**, uneori se formează zăcăminte de petrol și de gaze naturale”. O altă expresie pleonastică atestată aproape în toate manualele numite este „**interdependența dintre x și y**”.

Într-o emisiune radiofonică invitatul în studio vorbea despre niște „condiții **sine qua non, fără de care** nu pot fi soluționate problemele din sectorul agricol” (acest pleonasm fusese semnalat demult de Alexandru Graur).

Iar în altă emisiune radiofonică, un ascultător vorbea despre „tradițiile pe **meleagurile plaiului** nostru”. Credem că este evidentă și aici expresia pleonastică.

Într-un dialog radiofonic un savant în domeniul agriculturii vorbea despre „soluri puternic și **foarte excesiv** erodate”.

În continuare vom cita alte exemple de expresii pleonastice, care denotă, cel puțin, neglijența vorbitorilor respectivi.

La 22.10.02, Radioul Național ne informa că „dl Marian Lupu a rostit o **scurtă alocuțiune**”; la 1.03.03, o ziaristă de la Edineț ne spunea că „**doar numai** ea (o femeie – n. n.) știe cît de greu îi este”; la 8.04.03, prezentatorul unei cunoscute emisiuni matinale întreba interlocutorul: „**Ați estimat pierderile estimative?**”; la 16.04.03, un reprezentant de la Ministerul Muncii vorbea despre „**durata timpului** de muncă”, despre „condiții **mai inferioare** de angajare”; la 19.04.03, în cadrul emisiunii *Dimensiuni europene*, un profesor insista în greșeli, printre care și expresia pleonastică „**și inclusiv și**”; la 26.04.03, la *Știri* aflam că avaria de la Cernobîl a afectat o zonă în care

„**locuiau** mai mult de x **locuitori**”; la 22.04.03, dimineața, prefectul de Bălți își exprima îngrijorarea față de „o problemă **foarte majoră**”. O expresie pleonastică foarte „actuală” este „**scrutin electoral**” – aceasta a fost utilizată, în mod presant, în ajunul alegerilor din 25 mai 2003 la TVM. Ar fi de adăugat aici că eroarea din fiecare exemplu prezentat poate fi lesne verificată prin precizarea sensului fiecărui cuvânt care este implicat în expresia pleonastică respectivă.

Firește, ar fi minunat dacă toți ziariștii ar avea mai multă grijă de felul în care își formulează gândurile. Astfel ar fi mult mai puține erori de exprimare. O școală de cultivare a limbii ar fi de stringentă necesitate și pentru unele dintre persoanele ce dețin funcții publice. Iar capitoul „pleonasm” nu este prea dificil pentru a fi înșușit, ca să nu mai auzim „perle” gen „**creditarea creditelor**” preferențiale pentru Republica Moldova” (Tarlev, 19.03.03, *Unda dimineții*), „**proba de examen la examenul de istorie a românilor**” (un specialist de la Ministerul Învățământului, 2.06.03).

Unele greșeli la nivel sintagmatic sînt “create” prin traducerea nepotrivită, de regulă din limba engleză. De multe ori sîntem puși în situația de a accepta o greșală, pe care, din cauza frecvenței apreciabile, ajungem să nu o mai percepem ca atare. Anume așa s-a întîmplat cu penibila și nefireasca sintagmă, vehiculată în domeniul pedagogiei „**formarea formatorilor**”. În acest caz s-ar fi putut evita expresia pleonastică/tautologică prin utilizarea sintagmelor „pregătirea instructorilor” sau „instruirea/pregătirea formatorilor” (este cazul să ne edificăm și în ceea ce privește sensul cuvîntului *formator*, ca să ne dăm seama de „mutația” semantică produsă de această dată).

În final, pentru a nu demoraliza vorbitorul de limbă română de la noi (din Basarabia), putem prezenta drept exemplu cîteva expresii pleonastice atestate în cartea **Relații**

publice și comunicare, semnată de Stancu Șerb, apărută în 2001 la Editura Teora din București (specificăm că am luat o carte, pe care o citeam la moment): „Un mod civilizată de a fi în relațiile cu membrii comunității generează și întărește respectul față de funcționar și instituție, se creează o stare de **mulțumire și satisfacție** personală...” (pag. 63); „[...] practicarea unor relații oficiale și neoficiale corecte, omenești, elegante, bazate pe **respect și stimă** față de om, trebuie să fie un atribut esențial al funcționarului public” (pag. 65); „Majoritatea specialiștilor sînt de acord că imaginea are o structură **axată în jurul** unui nod (nucleu) central” (pag. 24).

În altă carte, apărută la București, în 1999, cu sprijinul Programului *Step by Step – Crearea claselor orientate după necesitățile copilului* – în afară de multe alte greșeli (lucru care chiar ne-a întristat), am atestat numeroase expresii pleonastice, dintre care vom da doar cîteva: „bucătăria le oferă copiilor posibilitatea... de a gusta diferite **preparate**, de a **mînce o mîncare** pe care au **preparat-o** singuri” (pag. 12); „copilul **se hrănește** singur **cu** diferite **mîncăruri**” (pag. 22) etc.

Un alt exemplu: într-un text de publicitate, la PRO-TV, la 31.03.03, telespectatorul era informat despre o „**nouă inovație**” (poate „Cîrcotașii” au și pescuit deja această eroare).

Prin urmare, fenomenul *pleonasm – tautologie* în (ne)calitatea lui de dezarticulator al expresivității și, lucrul cel mai grav, al sensului unui enunț sau al unui text, este o prezență regretabilă chiar și în arealul lingvistic românesc neafectat în timp de morbul înstrăinării și deznaționalizării cum s-a întîmplat în Basarabia.

* * *

Există pleonasm evidente, dar sînt și pleonasm ce țin de subtilitatea logico-semantică. Un astfel de caz este explicat de cunoscutul critic și te-

oretician al literaturii Roland Barthes: „Se spune în mod curent: **ideologia dominantă**. Această expresie este nepotrivită. Căci ideologia ce este? Este tocmai ideea în măsura în care domină: ideologia nu poate fi decât dominantă”.

Acumularea unui număr cât mai mare de exemple care ilustrează frecvența și diversitatea expresiilor pleonastice confirmă faptul că limbajul nostru, în manifestările lui cotidiene, este foarte vulnerabil sub aspectul corectitudinii.

În acest context se înscriu și cuvintele lui Emile Benveniste: „Limbajul este și un fapt uman; el reprezintă locul unde interacționează viața mentală și viața culturală, precum și instrumentul acestei interacțiuni. O altă lingvistică ar putea avea ca termeni fundamentali trinomul: limbă, cultură, personalitate”. Prin urmare, trinomul lui Benveniste ar trebui să fie înțeles de fiecare individ care poate, prin limbă, să-și demonstreze nivelul de cultură și personalitatea.

Am dorit să propulsăm aici ideea că este absolut necesară o mare atenție în exprimare, o bună cunoaștere a sensului tuturor cuvintelor folosite pentru a transmite un mesaj coerent și corect.

Mi-ar plăcea să cred că cititorul a avut răbdarea și puterea să citească acest articol și, mai ales, să înțeleagă în ce constă esența expresiilor pleonastice (în același context și a altor greșeli de exprimare) și că le va evita atât în comunicarea scrisă, cât și în comunicarea orală.

NOTĂ. Expresiile pleonastice se obțin în următoarele cazuri:

– la alăturarea cuvintelor cu sens identic sau foarte apropiat. De exemplu: *alocuțiune scurtă, anotimp al anului, a anulă complet, autoportret propriu, a colabora împreună, laitmotiv principal, longevitate a vieții, primul debut, procent la sută, a preveni dinainte, sărbătoare festivă* etc.

– la alăturarea sinonimelor într-un raport de coordonare prin joncțiune, de exemplu:

a accepta	și	a consimți
acuzare	și	învinuire
bucuros	și	vesel
calamitate	și	catastrofă
jertfă	și	sacrificiu

– la plasarea cuvintelor *mai, mai puțin, cel mai, foarte, extraordinar de, extrem de, nemaipomenit de, prea tare* înainte de adjectivele care nu au grade de comparație, și anume:

a) adjectivele cu prefixe superlative *arhi-, extra-, hiper-, prea-, super-, supra-, ultra-*:

arhicunoscut	preafrumos
arhiplin	superfin
extrafin	suprasolicitat
hipersensibil	ultracentral etc.

b) adjectivele împrumutate din latină, italiană sau franceză cu forma lor de superlativ:

extrem (lat. *extremus*)

maxim (lat. *maximus*, superlativul lui *magnus*)

minim (lat. *minimum*)

optim (lat. *optimus*, superlativul lui *bonus*)

proxim (lat. *proximus*)

suprem (lat. *supremus*, superlativul lui *superus*)

fortissimo (ital. – foarte tare)

pianissimo (ital. – foarte încet)

rarisim (fr. *rarissime* – foarte rar) etc.

c) adjectivele care comportă sensul de superlativ sau indică însușiri neconcepute în diferite grade:

cardinal **fenomenal**

colosal **formidabil**

excelent **excesiv**

excepțional **infini**

inițial **mort**

etern **oral**

final **total**

unic **incipient** etc.

d) adjectivele care, prin etimologia lor, au forma gradului comparativ:

anterior **minor**

exterior **posterior**

inferior **superior**

interior **ulterior**

major etc.

– la plasarea expresiilor *a putea fi, a fi posibil, a fi cu putință* înainte de derivatele cu sufixul *-bil*, care indică sensul de posibilitate a unei acțiuni:

acceptabil **acesibil**

admisibil **discutabil**

divizibil **explicabil**

comestibil **recomandabil**

suportabil etc.

– la alăturarea cuvintelor *mai, din nou, iarăși, iar, încă* o dată pe lângă ver-

bele derivate cu prefixul *re-*, care indică repetarea unei acțiuni:

a readuce	a reafirma
a realege	a reconstitui
a redescoperi	a reedita
a (se) reîntîlni	a rezidi etc.

– la alăturarea cuvintelor *împreună (cu)*, *laolaltă (cu)*, *alături (de)*, *cu* pe lângă derivate cu prefixele *co-*, *com-*, *con-*, care indică sensul de *împreună (cu)*:

a coabita	coabitare
a coexista	coexistență
comesean	conațional
concetățean	concubinaj
a conviețui	coproprietar

Nu trebuie confundat pleonasmul greșeală de exprimare cu procedeul stilistic repetiția, cu pleonasmul formal sau tolerabil.

De menționat în acest context că expresiile pleonastice apar deosebit de frecvent din motivul necunoașterii sensului exact al unor cuvinte, de obicei acestea fiind neologice sau recente. Anume în seria acestora se înscriu și următoarele expresii pleonastice: **mijloace mass media, inclusiv și, o scurtă alocuțiune, scrutin electoral** etc.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Angheliescu, Gabriel, *Dicționar de pleonasm*, București, Editura Coresi, 1996.
2. Avram, Mioara, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei Române, 1987.
3. Barthes Roland, *Plăcerea textului*, Cluj, Editura Echinox, 1994.
4. Benveniste, Emile, *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, București, Editura Teora, 2000.

5. Ciobanu, Anatol, *Să scriem și să vorbim corect*, Chișinău, Editura Lumina, 1970.

6. Crijanovschi, Andrei, *Dicționar de dificultăți ale limbii române*, Chișinău, Editura Arc, Editura Museum, 2000.

7. Dascălu, Doina, *Dicționar de pleonasm*, București, Editura Vox, 1997.

8. Graur, Al., *„Capcanele” limbii române*, București, Editura Științifică și pedagogică, 1976.

9. Graur, Al., *Puțină gramatică*, București, Editura Academiei Române, 1988.

10. Graur, Al., *Limba corectă*, București, Editura Științifică, 1963.

11. Grigorescu, Dan, *Istoria culturii și neliniștile ei*, București, Editura Eminescu, 1992.

12. Grosu, Elena, *Dicționar de pleonasm*, Chișinău, Editura Epigraf, 2002.

13. Guțu, Valentin, *Dicționar al greșelilor de limbă*, Chișinău, Editura Arc, 1998.

15. Marin, Vitalie, *Expresivitate și corectitudine în comunicarea verbală*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1980.

16. Mîndîcanu, Valentin, *Cuvîntul potrivit la locul potrivit*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1987.

17. Melniciuc, Ion, *Practicum la lexicologie*, Chișinău, Editura Lumina, 1991.

18. Mihăescu, N., *Abateri de la exprimarea corectă*, București, Editura Științifică, 1963.

19. Mihăescu, N., *Cum e corect*, București, Editura Ion Creangă, 1973.

20. Mihăescu, N., *Norme, abateri și inovații în limba română contemporană*, București, Editura Albatros, 1982.

21. Zarifopol, Paul, *Pentru arta literară*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Biserica
din Rughi

